

ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ

ԹԻԻ 7-8

ՔՈՒԼԻՍ-ՕԳՈՍՏՈՍ

ԿԸ. ՏԱՐԻ 1954

Կ Յ Ո Ւ Ր Դ Ք

Ս. Ե Փ Ր Ե Մ Ի Խ Ո Ր Ի Ն Ա Ս Ո Ր Ի Ո Յ

Կ Յ Ո Ւ Ր Դ Ձ.

(ՎԱՍՆ ԿՈՒՍՈՒԹԵԱՆ) ՉԱՅՆԱԿԻՑ ՆՈՑԱ

Կուսութեան լուայ ես, զի ինքն ցինքն ասէր նա.

Եթէ Մահկանացուի ես ոչ խաւսեցայ,
ատն մահկանացուի ծառայութիւն ես ոչ պաշտեցի:
ոչ ածի զմտաւ մինչ չէի տեսեալ,

5 Եւ ոչ ծառայեցի իբրեւ տեսի:

Չինդացոյց լուր նորա զլսելիս իմ,

Եւ ոչ ի տեսել նորա զուարթացան աչք իմ:

Ի թախանձանաց կանանց աւտարացայ,

զի անարգեցի զպճնել կանանց.

10 Եւ զիեսայ երկրաւոր մահկանացու

ընդ փեսային բարձանց ես ոչ փոխանակեցից:

Ժամանակեան հարսանեաց չցանկացայ,

կայթելով հրապարակաց չկարաւտացայ.

յառաւրեայ առագաստ ես ոչ մտի,

15 Ի ժամանակէ ի պսակէ պսակ ես ոչ եզի:

Չընութիւն գիտել չցանկացայ,

զերկունս Եւայի ոչ գիտացի:

յաշտիճան մահու ոչ կացի,

զի աւտար եզէ ես ծննդեան:

20 Ոչ խափանեցին զիս գգուանք նոցա,

Եւ ոչ պատաղեցին թախանձանք նոցա.

ոչ զազրացուցին ախտք նոցա,

Եւ ոչ խրտուցին մահք.

Եւ ոչ պահեցի փոխանակ նոցա:

25 Եւ գաղաթս իմ ընդ ամենեսեան սփռեցի.

Եւ ոչ եզի ուխտ ընդ նոսա.

2. հորագիր՝ չունի կցորդ 2. լուսանցքին Ե:

3. ծառայութեան: — 4 ոչ: — 8 թանձանաց: աւտարացաւ: — 19 խարանեցին: —

21 նորա:

836-73

զի Աստուծոյ ուխտեցի զանձն իմ
 քան լինել մայր այլոց :
 Եւ փոխանակ որդւոց դուստր Աստուծոյ ընտրեցի լինել ,
 30 եւ փոխանակ որդւոց եւ դստերաց
 խնդրեցի ինձ վարս բարիս :
 Եւ փոխանակ առն մահկանացուի ,
 Որդւոյ կենդանարարի խաւսեցայ .
 փոխանակ ուրախութեան աւուրց՝
 35 յաւիտենից ուրախութեան ցանկացայ :
 Եւ փոխանակ վախճանելի առազաստին՝
 սիրեցի զառաքաստն անվախճան ,
 եւ փոխանակ ծաղկեաց պսակացն՝
 վերին փառացն ցանկացայ :
 40 Հայելեալ ոչ տեսի զերեսս իմ ,
 զի ոչ պճնեցի զերեսս իմ առն .
 այլ հայելեալ պատուիրանացն
 տեսից զներքին զգէմս իմ ,
 45 զի լուացից զարատս հոգւոյս ,
 եւ լուացից զաղտս մտաց իմոց .
 զի մի տեսցէ եւ զարչեսցի յինչն սուրբն
 որում խաւսեցայ :
 Եւ զի պահեաց կոյս երկրաւոր զմարմին իւր
 երկրաւոր փեսայի իւրոյ .
 50 ես զհոգւոյս պահեցի կուսութիւնս եւ զմարմնոյս
 երկնաւոր փեսային .
 պահելով զմարմինս ի յայտնի իրաց ,
 եւ զմիտս իմ ի ծածուկ ,
 զի ոչ մարմնով զգործս մարմնոյ ,
 55 եւ ոչ սրտիւ զցանկութիւնս մտաց կատարեցի առաւրին :
 Ի լուծանել առազաստի տիրէ նմա հոգէբարձութիւնս տան :
 Իրրեւ կրէ յամենայն ժամ զժողարութիւնս տանն ,
 զոր ստացաւ ի կեանս իւր .
 60 ոչ ի մահունէն դաւ որ ընդ նմ || || | ր (ա^o) ոն իւրոյ :
 Ի կեանս իւր ընդ հարձս փոխանակեաց զնա ,
 եւ եթէ մեռանի նա , իւր այլ առնէ .
 եւ եթէ ամուլ զիպեսցի , վա՛յ է նմա ի նախատանաց առն իւրոյ :
 Եւ եթէ որդիք լինիցին նորա՝ եկն էանց նա յաշտիճան մահու .
 եմուտ նա յերկունս Եւայի , տիրեցին նմա ցաւք իզաց
 65 աշխատի յամենայն ժամ մատուցանել
 աւզնութիւնս հիւանդութեան իւրոյ .

43 տեսից : — 44 լուացից : — 59 այսպէս , որ խանգարուած կ'երեւայ . նմ . . . ր . ոն իւրոյ :

256 "

կրէ նա զնախատինս որդւոց , մինչ հատուցանէ զնոսա ի ստենէ .
 սրտարեկի նա ի ցաւոց նոցա , եւ կասկածագին է ի մահու նոցա .
 ի հիւանդութիւնս նոցա ողբք . եւ ի մահուն նոցա կոծողք :
 70 Եւ եթէ կեանս նոքա , առնին ծառայք մաւրուաց իւրեանց :
 Եւ եթէ աղքատ իցէ ամուսինն՝ ահաբեկեալ յաղքատութեան ,
 եւ եթէ մեծ իցէ ամուսինն իւր ,
 խառնեսցէ զնա ընդ երանութեան իւր .
 զի փոխանակէ զնա ընդ աղախնայս եւ կեղէ զնա հարձիւք :
 75 Եւ եթէ արբեցող եւ կագող է , հանապազորդ են թշնամանք իւր .
 ամփոփէ յարբենալ իւր եւ սգաստ առնէ յորկորատութենէ .
 նուաճէ զնա ի կագի նորա . խրատէ զնա ի լկտութենէ :
 Թուէ հանապազ զզնացս նորա , որ առ հարձս եւ աղախնայս .
 քանիցս անգամ առեւծու հանդիպի ,
 80 եւ ստանող լինի ի ճանապարհին :
 Ոչ եթէ զամուսնութիւնս խոտեմ ինչ այնու , զոր ասացիս .
 այլ զփորձութիւնս նոցա երկրորդեմ
 իբրու ոչ զամենայն երկրորդեմ ,
 զի գոն ստոյգ որ կեցին նովաւ եւ արդարք պսակեցան նովաւ .
 85 ոչ եթէ նովաւ թագաւորեցին , այլ վարուք իւրեանց թագաւորեցին :

Կոյս որ սիրեաց զՔրիստոս , յայսմ ամենայնէ բարձրագոյն է .
 ի կեանս իւր յամենայնէ պահէ ,
 զի հեր գլխոյ նորա թուեալ է Աստուծոյ .
 եւ ի մահու նորա ոչ մոռանայ զնա .
 90 եւ ի գերեզմանէ յարուցանէ զնա :
 Եւ ի կեանսն յաւիտենից պատրաստէ
 զմեռելութիւնս կուսութեան նորա .
 թեւս հոգւոյ զնէ նմա , եւ զցանկ գեղարդեանն խրատէ .
 զդուռն դրախտին բանայ նմա , եւ ի մէջ ծառոցն փառաւորի :
 95 Եւ զի հալեաց զմարմին իւր պահաւք , մարգալք Աղեկայ պարարի .
 եւ զի հատաւ նա ի կերակրոց , զրգէ զնա ամենայն վայելաւք .
 ժողովէ զժողովս կուսանաց , եւ խառնէ զնա ընդ Եղիայի :
 Բարձր են քան զամենայն աշտիճանք նորա ,
 եւ կից են յաշտիճանս գուարթնոց .
 100 զի զկնի աշտիճանի հրեշտակաց՝ կուսանաց է ըստ կարգի .
 եւ զկնի կուսանաց՝ սրբեցելոց եւ աշխարհականաց զկնի նոցա .
 Ընթացուք մեք ի յաշտիճան վերին մինչդեռ տեղի է ընթանալոյ .
 մի վասն սիրոյ որդւոց յաշտիճանէ գուարթնոցն աւտարասցուք : 263
 է կին որ նախ քան զծնունդն մեռաւ .
 105 եւ է կին որ ի ծնունդն մեռանի .

74 հարձիւք : — 78 հարձս : — 81 խոտեմ : — 101 սրբեցելոց եւ :

1°

զորդիս զոր սիրեաց՝ ոչ ըմբոշխնեաց.
 եւ յաստիճանէ զուարթնոցն զրկեցաւ:
 Մի երկիցուք ի յերկարածիգ պատերազմէս կուսութեան.
 քանիցս անգամ վախճան մեր զկնի մեր կայ:
 110 Եղբարք իմ, եթէ բազմանան ամբ մեր,
 ընդ նմին եւ բազմանան եւ հատուցմունքն.
 զամենայն ժամանակ մարտի մերոյ,
 դիցուք իբրեւ զթթեւ արտեւանաց, որ անցանէ.
 այս զլորելոցն է. զի ոչ եթէ յայս աշակերտեցան.
 115 զի բարի կամաւք սկսան. եւ զի ծուլացան, ոչ կատարեցան:
 Ահա կորուսին զտաղաւարս իւրեանց.
 կորուսին եւ զպսակս իւրեանց.
 եւ զհամարձակութիւն երեսաց իւրեանց:

258

ԿՅՈՒՐԴ Է.

ԱՒՐՀՆԱԼ Է ԱՅՆ, ՈՐ ԿԵՅՈՅՑ ՅԱՇՏԻՃԱՆ ԶՈՒԱՐԹՆՈՅՆ ԶՀՈՂԵՂԵՆՔՍ
 Միածին Աստուծոյ մերոյ, տուր ինձ պատմել
 զառաքինութիւն կուսութեան եւ սրբութեան.
 Զի յորդորեսցես զմարդիկ ի մերձեանալ առ երկոսին:
 Ժիրք զկուսութիւն ընտրեսցեն. եւ որ ոչ բաւեսցեն նմա,
 5 փափագեսցեն ստանալ իւրեանց զսրբութիւն:
 Յաւուր յորում ասաց Տէր իւր ցերեմիա, զի մի՛ ամուսնասցի,
 ուրախութիւն մեծ զգեցաւ նա.
 Զի արժանի եղեւ նա դասակից լինել
 Քարբիէլեան գնդին հոգեւորաց:
 10 Ոչ նախ քան զնա եւ ոչ յետոյ տուաւ պատուիրանաւ ումեք,
 որպէս տուաւ Երեմիայի, Յովհաննու կուսի ամլորդոյ
 եւ սակաւուց կուսանաց ժողովրդոց:
 Կուսութիւն իւրեանց ի կամաց է.
 եւ կուսութիւն Յովհաննու Զերեթեանց,
 15 այլովք կուսանովք հեթանոսաց,
 կամաց եւ ազատութեան:
 Բայց կուսութիւնն Երեմիայի իւր եւ չէ իւր,
 յայտնի է ի բանից) նորա.
 Զի նախ քան զպատուէրն չընտրեաց զնա,
 եւ զի նորա է դարձեալ յայտնի է,

106 ըմբոշխնեաց: — 112 մերում: — 114 զլորելոցն է:
 է. Խորագիր՝ Կցուրդ. լուսանցքին Զ: զհողեղէնքս իմացիր զհողեղէնս:
 Յոստանցի: — 18 ընդ մէջ յայտնի եւ նորա ի ինձ գիր անընթեանի: — 19 զպատուէրն:

զի ցանկացաւ նմա յետ պատուիրանին.
 եւ թէ այն որ պատուիրեցաւ,
 կատարեաց զնա ըստ պատուիրելոյն:
 Որ ընտրեաց զնա քանի՛ եւս պարտ է
 25 կատարել զուխտ բերանոյ իւրոյ.
 յայտ է եթէ դժուար է
 որ ընտրեաց զնա կամաւք իւրովք:
 Անբա՛ւ դժուար է այնմիկ,
 որ ոչ ընտրեաց զնա ի կամաց մտաց իւրոց:
 30 Դոյզն պատերազմ է այնմիկ, որ ի կամաց ցանկացաւ նմա,
 եւ կրկին պատերազմ է այնմիկ,
 որ ի պատուիրանէն պահէ զնա:
 Միանձո՛ւնք, նմանողք եղերուք Երեմիայի սուրբ կուսանի,
 զի պահեաց զնա իբրեւ ոչ խոստացաւ,
 35 պահեսցուք որչափ կարասցուք զոր խոստացաք:
 Զի նա պահեաց ի մէջ լկտեացն, մեք պահեսցուք ի մէջ սրբոց.
 Զի միայն կատարեաց նա ի ժողովուրդն,
 մեք ի մէջ բազմաց կատարեսցուք զնա:
 Ետ մեզ աւրինակ, թէ զիարդ զատուցեալ լինի կուսութիւն:
 40 Երանի՛ առն, որ առ զլուծ քո
 եւ նստաւ լուիկ ի տան իւրում.
 եւ ետ հողոյ զբերան իւր,
 եւ ապտակաց զծնաւտ իւր:
 Որ այսպէս ոչ ստանայ զնա, այլազգ ոչ ստանայ զնա:
 45 Յայտնի է, թէ առանց պահոց ոչ ստանի, որպէս եւ անացն.
 Եւ առանց խոնարհութեան ոչ կատարի, որպէս եւ եհատ:
 Եւ եթէ ոչ միանձնանայ ի կցորդաց, ոչ կարէ նա պահել զնա:
 Որ իբրեւ զնա ոչ առնէ զնա, ոչ պահէ զնա նման նմա:
 50 Մեք տկարք առանց այսոցիկ չեմք բաւական պահել զնա:
 Խրախութեամբ ոչ ստանի. զի մարդարէն,
 զաւուրս ամենայն հողոյ տայր զբերան իւր,
 զի սպանցէ զցանկութիւն մարմնոյ իւրոյ:
 Մանուկ էր Երեմիա եւ կշտամբեաց նա զարքայն,
 55 Ոչ զժողովրդեանն միայն, այլ եւ զազգացն,
 որ շուրջ զնոքաւք էին.
 Յետ լինելոյն ամենեցուն ատելի,
 բաժակաւ բարկութեանն զոր արբոյց,
 Յաւել նմա կուսութիւն, պահեաց զնա, եւ պսակեցաւ:
 60 Մանկտի որ ընտրեն զաշտիճան նորա,
 ընտրեսցեն իւրեանց եւ զվարս նորա:

259

21 նորա փխ. նմա: — 40 Հմմտ. Ես. ԿԶ. 2: — 41—43 Ողբ Գ. 28—29:

Չէ մեծ այն, որ ընտրէ քան զմարդարէն, որ այնպէս պահեաց.
 եւ զի նա պահեաց ի մէջ ատելեաց,
 պահեա դու ի մէջ սիրելեաց.
 65 եւ զի նա կատարեաց իբրեւ նախատեալ էր,
 ի ձեռն գովութեան կատարեա՛ դու:
 Յիսուս որ հանդերձեալ էր կատարել զկուսութիւն
 յեկեղեցի սուրբ,
 Սերմանեաց սակաւ մի ի ժողովուրդն,
 70 զի մի աւտարասցի բազմաւք.
 այս ահա աւրինակ նորա ի Հերբայեցիս,
 եւ ճշմարտութիւն նորա ի հեթանոսս:

Կ Յ Ո Ւ Ր Դ Ը.

ԱՒՐՀՆԵԱԼ Է, ՈՐ ԱՐԺԱՆԻ ԱՐԱՐ ԶՄԱՐՄՆԱԻՈՐԳՍ ԶԻ ԵՂԻՑԻՆ ԸՆԿԵՐՔ
 ՍԵՐՈՎՐԵՅԻՑ 260

Յայտնի է, զի թէ խորհեսցուք
 բարի ի մտի մերում կատարել,
 ընկղմին ի խորհուրդս մեր արդիւնքն՝ այնք
 ի բարի խորհրդոց մերոց.
 5 արդ զբարիս խորհեսցուք,
 թէ եւ ոչ դայցեմք ի գործս նոցա.
 զի այնմ բարի խորհրդոց մերոց
 վարձ խոստացեալ է ի ստուգէն:
 Աւրհնութիւն քեզ ի զուարթնոց
 10 որ ոչ նեղեալ են ի բնութիւնս իւրեանց
 չիք առ նոսա պատերազմ.
 զի չիք սատանայ ի մէջ նոցա.
 չիք նոցա խոչ արտաքուստ,
 զի չիք նոցա խէթ ի ներքուստ.
 15 եւ չիք նոցա կնճիռն ի ներքուստ,
 անդադար լի են ուրախութեամբ:
 զի միշտ են սրբութիւնք իւրեանց:
 Չիք առ նոսա խափանումն,
 զի չիք անդ գործ առ նոսա:
 20 Ոչ յազին յաւրհնութենէ,
 զի յամենայն ժամ քաղցեալ են նմա:
 Ո՞ յազի ծծել զաւղս,
 եթէ զուարթունք յազին յաւրհնութենէ:

70 աւտասցի: — 71 հեթանոս:
 նորագիր՝ չկայ կցուրդ Ը:
 2 կատարել: — 16 անդադարելի:

Ոչ են անդ ժամք աւուրց,
 25 զի ոչ գոյ անդ չափ աւուր:
 Չիք անդ առաւաւտ եւ երեկոյ,
 զի չիք անդ ծագումն արեւու.
 Ոչ գտանի անդ խաւարս այս,
 զի չիք անդ հաստատութիւնս այս:
 30 Չիք անդ գիշեր եւ մութն,
 զի չեն կարաւաք հանգստեան սորա.
 Չիք անդ քուն եւ նիհար,
 զի չիք մարմին որ ննջէ անդ:
 Չիք անդ որ մոռանայ եւ յիշէ.
 35 զի ամենայն ոք գիտէ անդ.
 Չիք որ տայ եւ առնու անդ,
 զի չիք անդ կարաւտութիւն:
 Չիք անդ որ քննէ վասն Հաւր,
 զի գիտեն եթէ անքնին է նա.
 40 Չիք որ հարցանէ վասն Որդւոյ,
 զի տեղեակ են, եթէ ոչ հարցանի.
 Չիք որ հարցանէ վասն սուրբ Հոգւոյն,
 զի մի լուծիւն է զամենեքումք,
 45 փառաւորել զերիս անուանս,
 հանապազորդ է առ նոսա:

Զվիրաւորեալս ի մարմնաւորաց կեցուցանեն շնորհք քո:
 Ոչ տացի երանութիւն այնոցիկ,
 որ ոչ պաշտեցին զսուրբ ուխտ քո.
 եթէ կացեալ էաք մեք յամուսնութեան,
 50 վաստակաւք նորա ոչ երանէաք:
 Յառաջ քան զգլխորումն՝ պատեա զբեկումն գլորման:
 Ամենայն ոք որ վերացաւ ի սէր քո
 ի կարգաւոր յաշտիճան զուարթնոցն.
 զուարթնոցն.
 55 անկցին յաշտիճան շնութեան:
 Չի կուսութիւն, փափկութիւն,
 զիտութեամբ եւ անգիտութեամբ
 բարւոք իրաց ցանկացան.
 կատարեսցեն ի Տէր զվաստակս իւրեանց,
 եւ ընկալցին զհատուցմունս իւրեանց:

29 հաստատութիւն: — 30 անդ գիշեր: — 31 կարաւք: — 39 անքնին: — 43 զամենե-
 քումք: — 44 փառաւորելով ապա ուղղուած փառաւորել: — 46-61 կը բուի ուրիշ կցուրդի
 մաս. լուսանցիք թ: — 50 երանեաք: — 51 գրեկումն գլորման: Կատարելի կատարեցաւ:

Կ Յ Ո Ւ Ր Գ Թ.

ՎԱՍՆ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ. ՁԱՅՆԱԿԻՑ ՆՈՐԻՆ ԿՅՈՒՐԳ Ի ԲԵՐԱՆՈՅ
ԿՈՒՍԱՆԱՅ ԵՒ Ի ՍՐԲՈՅ
ՔԵԶ, ՏԵՐ, ԱԻՐՀՆՈՒԹԻՒՆ, ՓՐԿԻԶ

Լուր, լուր, Ամուսնութիւն, զպատերազմ,
յոր մտեալ էին Կուսութիւն եւ Սրբութիւն, եւ մաշեցաւ.
Եթէ քանի խոնարհ է աստիճան իւր, քան զերկոցուն.
զի մի յայտ տրամեսցի նա.

5 զի առաւելան ծնունդք իւր քան զնա.
եղէ նմա բերան զի ասասցէ ինձ.

տես զի սկսաւ ասել Ամուսնութիւն ցԿուսութիւն.

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

Ես ծնայ զԱրեւ արդար որ հաճոյ եղեւ պատարագ իւր Աստուծոյ:
Ես ծնայ զԵնովս միամիտ, որ վերացաւ մարմնով յերկինս:

10 Ես ծնայ զՆոյ ստոյգ, որով սերեցաւ նովաւ աշխարհս:
Ես ծնայ զՄէմ որդի նորա, այն որ Մեղքիսեղեկն կոչեցաւ.
Եւ քահանայ մեծ. նմա տասանորդեաց զամենայն ոք եւ զԱրրահամ:

Ես ծնայ եւ զԻսահակ, որ ապրեցաւ յողջակիկացն.
Եւ աճեցոյց աղաւթիւք զամուլ արդանդ ամուսնոյ իւրոյ:

15 Ես ծնայ զԱրրահամ զլուխ քահանայից. եւ մարգարէից.
Եւ թագաւորաց. սիրիչ աղքատաց. որոյ ցանկացան վերինքն.
Սեղանոյն կապեաց նա զմիամաւրն այն
Եւ ձգեաց սուր ի պարանոց նորա:

Նա է որ ետե՞ր զաւրն Քրիստոսի, փրկութեամբ սիրելւոյ իւրոյ:
20 Ես ծնայ զայն Յակոբ, որ ծնաւ զազգս երկոտասան:
Ես ծնայ զՄովսէս, որ փառաւորեցան երեսք նորա:
Ես ծնայ զԵսու կուսան, որ արգել զարեգակն եւ զլուսին:

Ես ծնայ եւ զՍամուէլ, որում լուաւ Աստուած որոմամբ:
Ես ծնայ զՆոբա կուսան,
25 որ կեցոյց ի Ծարփայս զմեռեալն զայն:

Ես ծնայ եւ զՆոբա, որ կեցոյց զերկուս մեռեալս:
Ես ծնայ եւ զՆոբա, որ կեցոյց ի դաշտին զոսկերս:
Ես ծնայ զԴանիէլ եւ զընկերս իւր,
30 որ յաղթեցին հրոյ եւ զազանաց:

Ես ծնայ եւ զԹագաւորս եւ զաւծեալս այն ժողովրդեանն:
Ես ծնայ զառաջին քահանայսն. ես ծնայ եւ զվերջինս:
Ես ծնայ եւ զմարգարէս. ես ծնայ եւ զառաքեալսն:
ԶՔրիստոս, որ ոչ ծնաւ, ծնաւ Մարիամ որ յինէն:

Ես ծնայ եւ զԹագաւորս եւ զաւծեալս այն ժողովրդեանն:
Ես ծնայ զառաջին քահանայսն. ես ծնայ եւ զվերջինս:
Ես ծնայ եւ զմարգարէս. ես ծնայ եւ զառաքեալսն:
ԶՔրիստոս, որ ոչ ծնաւ, ծնաւ Մարիամ որ յինէն:

Ես ծնայ եւ զԹագաւորս եւ զաւծեալս այն ժողովրդեանն:
Ես ծնայ զառաջին քահանայսն. ես ծնայ եւ զվերջինս:
Ես ծնայ եւ զմարգարէս. ես ծնայ եւ զառաքեալսն:
ԶՔրիստոս, որ ոչ ծնաւ, ծնաւ Մարիամ որ յինէն:

Ես ծնայ եւ զԹագաւորս եւ զաւծեալս այն ժողովրդեանն:
Ես ծնայ զառաջին քահանայսն. ես ծնայ եւ զվերջինս:
Ես ծնայ եւ զմարգարէս. ես ծնայ եւ զառաքեալսն:
ԶՔրիստոս, որ ոչ ծնաւ, ծնաւ Մարիամ որ յինէն:

Ես ծնայ եւ զԹագաւորս եւ զաւծեալս այն ժողովրդեանն:
Ես ծնայ զառաջին քահանայսն. ես ծնայ եւ զվերջինս:
Ես ծնայ եւ զմարգարէս. ես ծնայ եւ զառաքեալսն:
ԶՔրիստոս, որ ոչ ծնաւ, ծնաւ Մարիամ որ յինէն:

Ես ծնայ եւ զԹագաւորս եւ զաւծեալս այն ժողովրդեանն:
Ես ծնայ զառաջին քահանայսն. ես ծնայ եւ զվերջինս:
Ես ծնայ եւ զմարգարէս. ես ծնայ եւ զառաքեալսն:
ԶՔրիստոս, որ ոչ ծնաւ, ծնաւ Մարիամ որ յինէն:

Ես ծնայ եւ զԹագաւորս եւ զաւծեալս այն ժողովրդեանն:
Ես ծնայ զառաջին քահանայսն. ես ծնայ եւ զվերջինս:
Ես ծնայ եւ զմարգարէս. ես ծնայ եւ զառաքեալսն:
ԶՔրիստոս, որ ոչ ծնաւ, ծնաւ Մարիամ որ յինէն:

Խորագիր՝ Հիպոկրիտ Թ. լուսանցքին է: Կցուրդ ի բերանոց:
3 քանդի երկոցուն: — 12 քահանայ մեծ: տասանորդեաց (համա. Յառաջարան, էջ Ը):
— 11—20 կ'երեւայ թէ խանգարուած է: — 29 եւ զընկերս է:

262

ԿՈՒՍՈՒԹԻՒՆ

Մի մեծամտեր վասն բազմութեան որդւոց քոց,
35 ո՛վ ամուսնութիւն
զի թէպէտ եւ զարդարան դու ծնար. դու ծնար եւ զմեղաւորան.
Եւ եթէ զմարգարէսն դու ծնար, դու ծնար եւ զսպանոցս նոցա.
Եւ եթէ զառաքեալսն դու ծնար, (դու ծնար) եւ զքարկոծիչս նոցա:

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

Չառնում ես բաժին ընդ նոսա,
40 զի ոչ ճեպեցայ ես ընդ նոսա
ի սպանումն արդարոց սրովք,
վասն ուրացողաց եւ ընկերաց իւրոց,
զի քաւեսցին ի պսակման քում:

Գոն յայնց հաղորդք մեծի վաստակոց քոց
45 եւ բարձրացեալ աշտիճանի քո:
Բարձր քան զհրեշտակաց աշտիճանի քո.
Եւ զի աւելի է աշտիճան կուսութեան քո,
ես հաղորդեցայց տեսութեան քում.

Եւ զի երկամբք ծնայ ես, արժանի եղէց նշխարի բարեաց քոց:
50 Ձի կրեցի զքեզ յորովայնի, ապրեցայց ի հրոյ անտի:
Եւ զի ծնայ զքեզ երկամբք յաշխարհս, յաղաւթս քո մտից յԱդին:
Եւ զի ոչ խափանեցի զքեզ յայդմանէ,
հաղորդեցայց հատուցման այնմ այդորիկ:
Եւ զի ազուցի քեզ ի մէջ ալեաց,

55 յիշեա զիս ի հատուցմանն:
Առաքեալն որ ասաց զայս, եղիցի բարեխաւս վասն այսորիկ.
Կեցցէ, ասէ, վասն ծննդոց իւրոց,
Եթէ կացցեն ի հաւատս եւ ի սէր:
Ո՛ր կուսութիւն, որ ծնաւ ի պատուական ամուսնութենէ,

60 խնդրեա՛ անդ վասն արմատոցս.
որպէս խնդրեաց նա աստ վասն քո:
Ձի թէ եւ արդարանալ կարեմ ես.
Ելանել յաստիճան քո ոչ կարեմ.
Եւ թէ զամենայն վարս ստանամ ես.

65 եւ եթէ ամենայն վաստակաւք առաւելեցայց,
զմարգարիտդ քո ո՛վ տացէ ինձ:
Չհրեշտակս բերեմ քեզ սուրինակ.
Եւ զուարթունք եղեն քեզ հայելի:
Նմանեցար դու Միքայելի, Գաբրիէլի, սահմանակցի նորա.
70 նմանող եղեր դու Քերովբէից,
Սերովբէիւք տարեալ զմարմին քո.

Սերովբէիւք տարեալ զմարմին քո.
39 չունի դու ծնար: — 42 սրովք: — 49 ես: — 50 քոց: յորովանի: — 54 ազուցի: —
65 չունի ես:

263

Եւ համբարձեալ հրեշտակաւք եւ դաւրաւք ի յերկինս :
 Եւ լոյս մեծ ի ծագման քո :
 Ո՞վ կարէ պատմել զքէն, զի բարձր ես քան զպատմութիւն,
 75 այլ այն որ գիտէ զքեզ թացս քո,
 նա գիտէ հաճել զքեզ փառաւքն որ փառաւորէ զքեզ .
 եւ բարձրացուցանէ զքեզ պսակաւն իւրով,
 եւ զրգէ զքեզ առաջաստաւ իւրով
 եւ պարարէ զքեզ սեղանաւ իւրով :

Կ Յ Ո Ւ Ր Դ Ժ .

ԱՒՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՋԻՆ ԳԻՇԵՐՈՅ ԿՅՈՒՐԴ
 ՈՐԴԻ ՓԱՌԱՒՈՐԻ Ի ԶՈՒԱՐԹՆՈՅ . ԱՒՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՔԵԶ Ի ՀՍԿԵՑՈՂԱՅ

Ո՞ հսկողք, նմանեցէք Մովսիսի գլխոյն Հերբայեցւոց,
 այն որ աւտարացաւ ի քնոյ՞ զաւուրսն զորս եկաց ի լերինն .
 Բայց ի ժամէն, զի եղեւ նա աստուած (ատես)
 եւ լուսաւորեցան երեսք նորա .
 5 երկեաւ քուն մերձենալ ի յաչան, որ զգեցան զփառսն :
 Զի քողն Մովսիսի սահմանէր զտեսումն ամենայն ժողովրդեանն .
 արտաքոյ քան զամենայն որմս մնայր
 եւ ոչ ժպրհէր անցանել ընդ նմա արտաքոյ քան զքողն :
 Դարձեալ կայր քունն Մովսիսի ի ներքս քան զնա,
 10 եթէ մտանէր՝ սատակէր ի փառաց անդէն :
 Զի առանց փառացն իսկ հալածեաց զքուն զիշերոյ ութսուն,
 յորմէ հետէ զգեցաւ զփառս՝ որչափ եւս հալածեացէ զնա :
 Բայց զի մի մոլորեցի ժողովուրդն եւ կարծիցէ թէ չէ սա մարդ,
 նիրհայր նա, զի ուսուցէ թէ ներքին է նա եւ ոչ վերին :
 15 եւ զի կրթեցաւ եւ եղեւ հսկեցող
 սակաւ վաստակաւ կամաց իւրոց,
 ահա աւտարացաւ նա ի քնոյ յաւուրցն տեսուն մերոյ եւ այսր :
 Զառ ի թափաւր զալոյն ասէ, եթէ յայնմ հետէ
 ոչ եւս ննջեաց, այլ կայ ընդ զուարթունսն ի քուն :
 20 եւ զի բնակաւորէր Յեսու Նաւեանց ի վրան ժամու,
 որպէս եւ զրեալ է, բնակաւորութեամբն իւրով ի սրբութեանն
 հալածեաց զքուն աչաց իւրոց :
 եւ զցանկութիւն անդամոց իւրոց
 եւ զնիհր եւ զքուն բբաց իւրոց .
 25 Ի սիրտ իւր բնակեաց պարկեշտութիւն
 եւ արթնութիւն յարտեանունս իւր :

264 ...

Ժ. Խորագիր՝ չունի Գցուրդ Ժ եւ առաջին :
 2 աւտարացաւ : — 3 աստուած . ուղղեցի աստուածատես : — 5 սկեցաւ : — 20 ի վրան :

Քունի եւ ցանկութիւն բնութեան են .
 եւ պարտեցան երկոքեանն ի Հոչայէ .
 զի այն որ յաղթէ ցանկութեան մարմնոյ,
 30 կարէ յաղթել քնոյ աչաց :
 Քնոյ սակաւ մի հնազանդեցաւ,
 իսկ ցանկութեան եւ ոչ երբեք բնաւ :
 Նիրհ հարաւ ընդ աչս նորա,
 եւ ցանկութիւն ոչ տիրեաց ի սիրտս նորա .
 35 Ըստ սմին աւրինակի Եղիա հալածեաց զքուն յաչաց իւրոց .
 զի գիշերս քառասուն պահեցին արտեանունք իւր ի քնոյ :
 Եւ զի կրթեաց զանձն իւր ի հսկման
 ի ճանապարհին ի Խորէք լեառնն,
 հսկումն այն փոքրժամանակեան արար զնա հսկեցող յաւիտենից :
 40 Արթուն էր Յորբ ի փորձութեան իւր
 խնդրել եւ առնուլ ի Տեառնէ իւրմէ .
 դոհութիւն փոխանակ տրտնջելոյ
 եւ աւրհնութիւն ընդ հայհոյութեան :
 Հսկեաց Յովնան զգիշերսն, յորս եղեւ յորովայնի ձկանն,
 45 թաղեալ էր ի ձուկն եւ ի ծովու . ոչ տիրեաց քուն աչաց նորա :
 Զարմացոյց եւ հիացոյց արթնութիւն
 որդւոյն Ամաթիայ զձուկն մեծ,
 զի եւ ծունր ոչ կամէր զնել որքան եղեւ ի փոր ձկանն :
 Փախեաւ Յովնան յԱստուծոյ,
 50 զի կարծեաց ի տգիտութեան իւրում,
 եթէ յերկրին աւետեաց միայն բնակեալ է սուրբն եւ փառաւորն :
 Իսկ իբրեւ էջ ի յատակ ծովուն, ուսաւ ի յանձնէ իւրմէ նա,
 եթէ ոչ յերկրի միայն է սուրբն այն,
 այլ եւ յանդունդս խորոց ծովու :
 55 Արթուն էր ի գուրն Երեմիա աղաւթս առնել սպանողաց իւրոց,
 զբաղմամբ իւրով ընդ Աստուծոյ աւտարացաւ ի ժահահոտ գբոյն :
 Հալածեաց զքուն իւր Եղեկիէլ աւուրս չորեքհարիւր եւ երեսուն .
 քանզի պահեաց նա ի քնոյ, որպէս պահէր նա ի կերակրոյ :
 Նովին կշռով կերակրոյ իւրոյ կշռեաց զքուն աչաց իւրոց .
 60 եւ զի սակաւ էր կերակուր իւր, զքիմս իւր միայն թանայր :
 Սակաւ ջրով զոր ըմպէր նա, սակաւ մի ակն յակն ածէր .
 եւ մինչ չեւ ննջեալ՝ անդէն զարթնոյր :

265 ...

27. բնարութեան են : — 45 զձուկն :

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՅԵՐՈՅ ԿՑՈՒՐԿ ԺԱ.

ԱԻՐԸՆԵԱԼ Է ԱՅՆ ՈՐ ԳԱՅ ԵՒ ՈՒՐԱՆ ԱՌՆԷ ԶԷՍԿԵՑՈՂՍ Ի ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ ԻՒՐՈՒՄ

Ժուժեցայք փոքր մի, առաքինիք,
 բառնալով զճանրութիւն խաւարի.
 2 Ի ահա փոքր մի եւ կատարեաց զժամս իւր,
 եւ գայ առաւաւտ ուրախ առնէ զմեզ:
 5 Գիշերին հսկեցին առաքեալքն. եւ զի նիրհեցին,
 ի սրտամութենէն եպերելով եպերեաց
 վարդապետն զԵրկրտասանն.
 Հաստատիչն այն բնութեանն ոչ բռնադատէր զտկարսն,
 եթէ ոչ գիտէր զի կարող է մարդկութիւն յաղթել քնոյ.
 10 եւ ոչ պատուիրան դնէր դարձեալ
 եթէ ոչ զի յաղթեալ լինէր:
 Եղերուք, ասէ, հսկեցողք, պահել զժամ փեսային որ դալոցն է:
 2 որս պահս ետ մեզ պահել զամենայն գիշերս կենաց մերոց.
 2 Ի յորում ի նոցանէ եկեացէ՝ գտցէ արթուն զեկեղեցի իւր:
 15 Թէպէտ եւ ծածկեաց զաւրն եւ զժամս իւր,
 եւ ոչ յայտնեաց զժամ ծագման իւրոյ,
 այլ զի ի գիշերի առնի յայտնութիւն իւր,
 ահա գուշակեաց ընդ չորս կողմանս:
 Պահեսցուք այսուհետեւ զժամ փեսային,
 20 որպէս առաք մեք պատուիրան.
 զի թէ յաւուրս մեր ոչ եկեացէ,
 ոչ զլանայ մեզ ստուգութիւն նորա:
 Որպէս գտնիք վարեալիք ասաց վարդապետն ցաշակերտս իւր.
 25 Հալածեսցուք զքուն յաչաց մերոց,
 պատրաստ լինել վախտեան նորա:
 Յանկարծուտ փայլատակէ փայլակն.
 ճայթէ ճայթիւն եւ ընդոստուցանէ.
 Յանկարծուտ խաղայ անդրանիկն.
 եւ չարժէ զգաւրութիւնս երկնից:
 30 Սաստկութիւն փայլատակմանց
 եւ արհաւիրք ամենայն որոտմանց,
 իրրեւ գհագագ եւ զոչինչ են յաչս յայտնութեանն Քրիստոսի:

266 ...

ՃԱ. Խորագիր՝ Կցողք. ի լուս. ժ. C վան հսկողաց: Համեմատուած ACF. F նյն է
 Շի հետ:
 2 C բառնալ: — 5 C հսկեցին: A նիրեցին: A հաստիչ այն: C գնստ: — 8 C չունի
 այն: C բնութեանցն: C գտկարս: — 9 C եթէ ով է մարդկութիւնս որ յաղթէ քնոյ: —
 10 C պատուիրանագրէր: — 11 C թէ: — 12 A հսկեցող: — 14 C ի նոցանէն եկ. փեսայն
 գտցէ: — 15—16 C թէպէտ յայտնեաց զժամ ծագմանն իւր: — 20 C որպէս ուսար: —
 22 A զլանայ: C գմեզ: — 30 C սաստկութիւնս ամենայն:

Սաւարի արեգակն յերեսաց նորա,
 եւ խափանի լուսին յերեսաց փառաց նորա.
 35 եւ ջնջի խաւար եւ պակասի
 ի ձեռն ծագման նշանի մեծի.
 եւ թափի քուն եւ նիրհ աչաց,
 եւ խափանի ցանկութիւն անդամոց.
 եւ մի՛ արթնութիւն տարածի, որոյ ոչ առնի իւր պակասումն:
 40 Ամենայն որ պատմէ զժամս փեսային,
 ուրախ առնէ զնա ի յայտնութեան իւրում.
 2 Ի իրաւունք են հանգուցանել զանդամսն,
 որ բարձին զճանրութիւն ի կեանս իւրեանց:
 Հսկեսցուք ըստ կարի մերում. ապա եթէ ոչ սակաւ քան զկար մեր.
 45 Ժիրք որ վաստակին ի միջի մերում,
 նոքաւք կշտամբի վատութիւն մեր.
 զի ոչ հսկեցայք ի յերեկորեաց:
 Մի լիցուք բնաւին ծանրարթունք,
 զի է որ հսկէ զգիշերն ողջոյն.
 50 մեք հսկեսցուք գոնեայ զկէսն:
 2 Ի՞նչ աւգուտ է զի ննջեցաքն երէկ,
 զի յաւելցուք ննջեսցուք այսօր:
 Յաճախեն հսկեցողք յաղաւթս, եւ քնէածք համարին երազովք.
 գտին շունչք հսկեցողաց եւ պարկեշտ լինին միտք նոցա.
 55 եւ ի շունչ քնէածաց ժողովեալ է
 մոլորութիւն խարերայ տեսլեանց.
 փառաւորի շունչ հսկեցողաց
 զբաղմամբ իւրեանց որ ընդ Աստուծոյ.
 եւ շունչ քնէածաց խաղ է շարին:
 60 Յերազս իւրեանց աղտեղին ի ձեռն տեսլեանց իւրեանց,
 եւ տիրեն կարիք ի վերայ նոցա:
 եւ քուն որ կարծեցին եթէ հանգիստ է,
 եղեւ ամենեւին աշխատութիւն:
 Թափառին ընդ բազում տեղիս եւ յածին,
 եւ վշտանան յանաւգուտս.
 65 Ընդ ամենայն կողմանս սլացան եւ դարձան,
 իրրեւ ոչ փոխեցան ի մարմնոց իւրեանց.
 2 Ի ոչ եղեն ի հսկման Աստուծոյ,
 տիրեաց սատանայ ի տեսիլս նոցա.

267 ...

33 C լուսին խափանի եւ ջնջի: — 35 C մեծի նշանի եւ սփռի քուն... յաչաց: —
 39 C միարանութիւն տարածի որոյ: չունի իւր: — 40 C որ պահէ զժամ: — 44 C սկեսցուք:
 A կարգի C թէ ոչ բան: — 46 C վատութիւնն: — 47 C սկեսցուք ի յերեկորեաց: — 48 C
 երբեք փխ. բնաւին: — 49 C սկէ: — 52 C չունի գի: — 54 A զբոխն C գտի շունչ...
 լինի: — 55 A քնէածաց: — 56 C խարերութիւն մոլորութեան: — 57 C իւրով: — 59 C լինի
 խաղ շարի: — 64 C ցնձան փխ. յածին:

- 70 Ձի ոչ ժողովեցան ի դուռն տեառն իւրեանց,
 ցրուեցան ի վաաս ոգւոց տեսլեամբ իւրեանց:
 Հսկողաց յաճախեցան շահք իւրեանց.
 եւ քնէածից յաճախեցին երազք իւրեանց:
 Պահեալ է վաստակ հսկեցողաց,
 եւ դառնայ յօչինչ ժողով երազոց:
 75 Եղիցի ինձ յիշատակ ի միջի ձերում, հսկեցողք,
 որ ամբարձէք զձանրութիւն, զի ոչ հսկեցին.
 ահա զբազումս յորդորեմ, զի եղիցին արթունք:

71 C չունի ցրուեցան — իւրեանց: — 72 C յաճախի: — 74 երազս: — 75 C բարձէք: —
 76 C չունի զի — արթունք:

Die Gründung der Stadt Erivan

(ca 785 v. C.)

Von F. W. König

Abkürzungen:

- Handbuch: F. W. König, Handbuch der chaldischen
 Inschriften. Graz 1954, Archiv für Orient-
 forschung, Beiheft 8.
 CICH: Corpus Inscriptionum Chaldicarum. 1928
 bis 1935.
 Nikolskij: M. V. Nikolskij, Klinoobraznyja nadpisi
 zakavkaz'ja, Moskau 1896 (= Materialy
 po archeologii Kavkaza, Band V).
 Schulz: Mémoire sur le lac de Van et ses en-
 virons, par M. Fr. É. Schulz in: Journal
 Asiatique, Troisième Série. Tome IX,
 1840.

Die große Felsinschrift¹ des Argišti I.,
 auf der Südseite des Van-Felsens eingemeißelt,
 enthält in ihrem § 4 einen Feldzugsbericht
 ins Etiu-Land und gegen die Stadt Qihū;
 dieser Bericht ist vollständig herstellbar durch
 den Paralleltext auf der einen der großen
 Stelen des Argišti I., von der Teilstücke in
 der Kirche Surp Sahak in Van vermauert
 worden waren². Der Text lautet:³

- I. 1 dHal-di-i-ni uš-ta-a-bi 2ma-si-i-ni-e
 GIŠšu-ri-i-e 3ka-ru-ni KURE-ti-i-ú-ni-ni
 4ka-ru-ni URUQi-ḫu-ni KUR-ni-e te-qu-ni
 5 IAr-gi-iš-ti-ka⁴-i
 III. 10 IAr-gi-iš-ti-i-še a-li-e: ḫa-a-ú-bi 11URU
 Qi-ḫu-ni KURSi-lu-ni-ni šu-i-ni-a bi-di-e
 12ku-ṭe-i-a-di pa-a-ri-e URUA-li-iš-tú-ú
 13'a-se SALlu-tú pa-ru-bi
 IV. dHal-di-ni-ni ba-ú-ši-ni 14 IAr-gi-iš-ti-še
 IMe-nu-a-ḫi-ni-še a-li-e: 15 URUIr-bu-ú-
 ni-ni ši-i-di-iš-tú-ú-bi-e 16 KURBi-i-a-i-
 na-a-ú-e uš-ma-a-še-e 17 KURLu-lu-i-na-ú-i
 na-a-pa-a-ḫi-i-a-i-di 18 qi-i-ú-ra-a-ni-e qu-
 ul-di-i-ni-e ma-a-nu 19 ú-i gi-e-i ši-i-da-
 a-ú-ri-e iš-ti-ni 20 DAN-NUMESŠ ar-ni-ú-ši-

¹ Handbuch Nr. 80; der hier genannte § 4
 entspricht Col. II, 25—50.

² Handbuch Nr. 81; der Text steht auf der
 Rückseite der Stele; die Rückseite wurde erst
 durch die Expedition Lehmann-Haupt und Belck
 bekannt und ist (nach einem Photo des Ab-
 klatsches) CICH Tafel 27, A₂ publiziert.

³ Nach Nr. 81 Rs., 1—5, 10—22; kursiv sind
 jene Zeichen gedruckt, die in Nr. 80 § 4 fehlen.
 Ferner schreibt 80 stets Ar-giš-ti für Ar-gi-iš-ti
 von 81

⁴ Nr. 80 fügt a ein.

ni-li za-du-bi iš-ti-ni 21 6 LIM 6 ME
 LÚMESŠ gu-nu-ši-ni-i e-ir-ši-du⁵-bi 22 iš-
 ti-i-ni KURḪa-a-te-e KURŠu-ú-pa-a-ni

I. Es fuhr aus des Haldi eigener Wagen, er
 zwang nieder das Etiu-Land, er zwang
 nieder das Land der Stadt Qihū, warf es
 (das Land) nieder vor Argišti.

III. Argišti spricht: Ich brachte an mich die
 Stadt Qihū im(?) Lande Silu(ni) mit sei-
 ner Fülle vom See; ich beendete (den
 Zug) bei der Stadt Alištu. Alt und Jung⁶
 trieb ich fort.

IV. Auf das von Haldi stammende Geheiß
 hin spricht Argišti der Menua-ide: Ich
 erbaute die Stadt Irbuni, den Frucht-
 ländern zur Stärke, den Wildnis-Ländern
 zur Einengung. Die Erde war (noch) un-
 bebaut, nichts war hier gegründet worden,
 (darum) baute ich gewaltige Werke hier,
 siedelte ich 6.600 Krieger hier an aus
 dem zum Hatti-Land gehörigen Lande
 Supa.

Aus diesem seit 1840 bekannten Text
 (Schulz pl. III) wissen wir, daß die Stadt
 Irbuni u. a. zur Sicherung des Besitzes der
 bei einem See gelegenen Stadt Qihū ge-
 gründet worden war. Diese Stadt Qihū ken-
 nen wir aus der Felsinschrift von Ordaklu⁷
 am NW-Ufer des Gök-čai, beim Ausfluß der
 Zanga. Dort sagt Argišti: „Das Land der
 Stadt Qihū habe ich an mich gebracht...“.
 Damit ist nicht derselbe Vorgang gemeint,
 wie der in den Annalen geschilderte, denn
 Argišti sagt weiter „den Zug beendete ich
 bei der Stadt Ištikuni am anderen Ufer des
 Sees“. Es ist also zweifellos eine am Gök-
 čai (Sewan-See) gelegene Stadt Qihū ge-
 meint und Ištikuni ist dann am NO-Ufer des
 Sees zu suchen⁸; dagegen lag die Stadt Ališ-
 tu, bis zu der (nach den Annalen) Argišti
 seinen Zug geführt hat, wohl nördlich von
 Ordaklu, also gegen die Paßhöhe zu, die

⁵ Nr. 80 fügt ú ein.

⁶ Zu dieser Phrase und Übersetzung s.
 meine Ausführungen in: Archiv für Völkerkunde
 9, 1954, p. 60 f.

⁷ Handbuch Nr. 86, zuerst publiziert von
 Mesrop Smbatians in: Ararat 1833, p. 534 f.

⁸ Die bisher gefundenen Inschriften vom
 SW- und Südufer stammen von Sardur III. und
 Rusa I., also aus jüngerer Zeit!